

КОНЦЕПЦІЯ БІЗНЕСУ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ

Вступ

Концепція бізнесу та прав людини порівняно нещодавно увійшла до юридичного дискурсу та, за визначенням Олени Уварової, “перебуває на активній фазі формування, часто досить хаотичного і непослідовного – як відповідь, іноді запізнена, на найбільш гострі виклики сьогодення.”¹ Епоха метамодерну (пост-постмодерну) у суспільній свідомості та суперечливі процеси глобалізації (а більш точно – глокалізації) економічних і правових відносин одночасно створюють нові можливості й кидають виклик дієвості та ефективності юридичних механізмів забезпечення прав людини у сфері бізнесу.

Зростає кількість справ, які пов’язані з порушенням прав людини зі сторони бізнесу в міжнародних і національних судах. Жюстин Нолан доходить висновку, що загалом за останні роки спостерігається все більше розуміння нерозривного взаємозв’язку між правами людини та бізнесу, і для деяких компаній формулювання запитання змінилося із “Чи несемо ми відповідальність за вирішення проблеми прав людини?” на “Як ми це робимо, якою ціною, і з ким ми співпрацюємо у вирішенні існуючих проблем?”² Водночас залишаються актуальними і висловлені раніше питання про

---

* Ганна Юрїївна Гулевська, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін, Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій, Україна.

Hanna Hulievska, PhD in Law, Associate Professor at the Department of Law and Social Humanities, Zaporizhzhia Institute of Economics and Information Technology, Ukraine.

e-mail: gulevanna@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7643-8162>

** Людмила Іванівна Адашис, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного права, Навчально-науковий інститут права та міжнародно-правових відносин Університету митної справи та фінансів, Україна.

Liudmyla Adashys, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor at the Department of International Law, Institute of Law and International Law Relations, University of Customs and Finance, Ukraine.

e-mail: adashis2014@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2264-7457>

¹ Олена Уварова, “Бізнес і права людини в умовах конфлікту: міждисциплінарні пошуки нової концепції”, *Філософія і загальна теорія права* 1 (2019): 114, <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2019.1.186454>.

² Justine Nolan, “Business and Human Rights: The Challenge of Putting Principles into Practice and Regulating Global Supply Chains,” *Alternative Law Journal* 42, no. 1 (2017): 42–46, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2981494.

те, “чи в змозі сучасне міжнародне право зобов’язати транснаціональні корпорації дотримуватися прав людини, і як це може бути досягнуто на практиці”³ та пропозиції щодо “необхідності створення нової філософії міжнародного економічного права, з опорою на зобов’язання всіх членів ООН захищати права людини.”⁴

Власне, концепція бізнесу та прав людини базується на категоріях суспільного інтересу (навіть коли він суперечить приватним інтересам бізнесу), який усвідомлюється і враховується добровільним взяттям і реалізацією відповідних зобов’язань суб’єктами підприємницької діяльності та позитивних зобов’язаннях держави у сфері прав людини. Зі свого боку методологічно ця проблематика пов’язана з тенденціями антропологізації, екологізації та соціалізації міжнародного і національного права, що стали логічною відповіддю на виклики глобалізації та підвищили актуальність проблематики бізнесу та прав людини у їх правовому контексті. Метою цієї статті є аналіз сучасних глобальних трендів і викликів в економічному та правовому вимірі й оцінка їхнього впливу на розвиток концепції бізнесу та прав людини.

I. Бізнес, права людини та виклики сьогодення: політико-економічні рефлексії

Проблематика бізнесу та прав людини перебуває у тісному та взаємному зв’язку зі світовими економічними процесами й розвитком політико-економічної думки. У науковій літературі концепцію сталого розвитку та принципи відповідального ведення бізнесу визначають як явища, які впливають на характер економічної діяльності, зокрема міжнародний бізнес. Ці принципи є не лише частиною управління репутацією, а й важливою складовою довгострокової стратегії компанії, допомагаючи отримати реальні конкурентні переваги на ринку. Серед інших явищ називають: асиметрична проблема нерівності збільшення розриву; поява криптовалют і радикальна зміна міжнародної валютно-кредитної системи; процеси інтеграції та дезінтеграції; зростання масштабів тіньового та нелегального бізнесу; розширення нелегальної міжнародної міграції; феномен “чорних лебедів;” криза глобальних і регіональних регуляторних інститутів; поширення неопротекціонізму; реструктуризація та зміна структури промисловості; демографічна криза.⁵ Зі свого боку стан сучасних міжнародних економічних відносин впливає на рівень забезпечення стандартів прав людини та зумовлює пошук кращих моделей соціально-економічного розвитку.

Так, у своєму дослідженні “Посткапіталізм. Путівник у майбутнє” Пол Мейсон розмірковує над питанням існування певної економічної системи до капіталізму,

³ Katarina Weilert, “Transnationale Unternehmen im rechtsfreien Raum? Geltung und Reichweite völkerrechtlicher Standards,” *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 69 (2009): 883, http://www.zaoerv.de/69_2009/69_2009_4_a_883_918.pdf.

⁴ Ernst-Ulrich Petersmann, “Need for a New Philosophy of International Economic Law and Adjudication,” *Journal of International Economic Law* 17, no. 3 (2014): 639–69.

⁵ Вікторія Карп, “Виклики і загрози у сучасному міжнародному бізнесі,” *Міжнародні відносини. Серія “Економічні науки”* 12 (2018), http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3674.

та можливості існування нової системи після нього. “Розуміння того, що капіталізм існував не завжди, може шокувати <... >, коли ви усвідомите, що колись капіталізму не було – ні у формі економічної системи, ні у формі системи цінностей, – наступна думка може шокувати вас ще більше: можливо, він не триватиме вічно.” Досліджуючи посткапіталізм як процес, який виникає спонтанно, учений прагне перетворити ці здогади на високоякісний проєкт “Зеро.”

Майже все, що веде до змін, замислюється у формі проєкту (Вікіпедія, відкритий код, відкриті інформаційні стандарти, енергетичні установки з низьким рівнем викиду вуглецю), проте лише невелика кількість людей стурбована питанням, який має бути високоякісний проєкт, якщо ми хочемо, щоб світова економіка відійшла від капіталізму.⁶

Резюмуючи, Пол Мейсон зазначає, що нині ми перебуваємо в моменті можливостей – можливості контролюваного відходу від вільного ринку, вуглецевого палива та примусової праці. І за цих обставин, можливо, поступово держава втратить свою могутність, а її функції перейме суспільство.⁷

Том Пікетті у праці “Капітал у XXI столітті” вказує на важливість регіональної політичної інтеграції. Саме вона може призвести до ефективного регулювання глобалізованого патримоніального капіталізму XXI ст. Він показує низку основних суперечностей сучасного капіталізму, де підприємець неминуче перетворюється на рантьє, який дедалі більше домінує над тим, хто не має нічого, крім власної праці. Учений впевнений, що контроль над капіталом залежить від розвиненості демократії. Проте сама собою прозорість марна за відсутності реального права втручатися в ухвалення корпоративних рішень. Відновлення контролю демократії над капіталізмом має початися з визнання, що конкретні інституції, які втілюють демократію та капіталізм, постійно оновлюються, а розроблення аргументів неможливе без тісної взаємодії економічного, соціального, політичного та культурного підходів.⁸

Джозеф Стігліц у праці “Ціна нерівності” хоча і зосереджує свою увагу переважно на Америці, неминуче торкається важливих питань глобалізації усього світу. Сумний досвід асиметричної глобалізації призвів до того, що робоча сила опинилася у невигідній переговорній позиції щодо капіталу. І хоча глобалізація дає вигоду суспільству загалом, вона багато лишає позаду. Учений називає наслідки глобалізації “гонитвою до дна,” коли корпорації намагаються зробити життя працівників ще тяжчим, не лише скорочуючи заробітний план працівників, а й знижуючи їхнє соціальне забезпечення. У своїй праці Джозеф Стігліц обстоює важливість нового суспільного договору, висуваючи при цьому низку обов’язкових умов, а саме: підтримка колективних дій робітників і громадян (необов’язково у вигляді профспілок, бо вони занадто спаплюжили свою

---

⁶ Пол Мейсон, *Посткапіталізм. Путівник у майбутнє*, пер. з англ. Наталія Мочалова (Київ: Наш формат, 2019), 257, 314.

⁷ Там само, 314.

⁸ Том Пікетті, *Капітал у XXI столітті*, пер. з англ. Наталії Палій (Київ: Наш формат, 2016), 579–81.

репутацію, необхідна якась протидія корпораціям); позитивна дискримінація задля ліквідації спадщини дискримінації (м'які квоти, запроваджені з добрими намірами).⁹

Визнання зі сторони впливових представників бізнесу негативних тенденцій та постановка питання про новий суспільний договір знайшла своє відображення у заяві про необхідність кращого узгодження ділових інтересів з інтересами зацікавлених сторін і широкого кола суспільства, що пролунала на останньому Всесвітньому економічному форумі у Давосі. У цьому контексті згадують книгу Клауса Шваба "COVID-19: велике перезавантаження" (2020 р.). На думку експертів, ідеться про будівництво нової, екологічно стійкої версії капіталізму. В умовах "Четвертої промислової революції", екологічних, демографічних та інших викликів (автором цього терміна і головної книги на цю тему також є Клаус Шваб), світ повинен перейти до *stakeholder capitalism* ("капіталізму зацікавлених сторін"). Компанія в такому розумінні – це більше не бізнес-одиниця, яка виробляє багатство. Її мета відтепер – не максимізація прибутку й обслуговування інтересів акціонерів, а "стійкість" через узгодження суперечливих інтересів. Вона досягається прихильністю бізнесу загальним цілям і цінностям усіх "зацікавлених сторін" – клієнтів, постачальників, співробітників, місцевих громад і представників громадянського суспільства. Деякі експерти поспішили оголосити цю ревізію капіталістичних відносин "кінем капіталізму" і переходом до економіки "глобального соціалізму" на основі неринкової регуляції, концепції сталого розвитку, обмеження споживання, гарантій базового доходу, раціонального розподілу ресурсів і цифрового контролю.¹⁰

Однією із ключових тем Давосу-2021 також стало подолання наслідків і відновлення світової економіки після COVID-19. У межах Всесвітнього економічного форуму було озвучено, що цьогогоріч унаслідок пандемії світова економіка втратила 225 млн робочих місць, а Генсек ООН Антоніо Гутерреш назвав це найгіршою економічною кризою за останні 100 років.¹¹ За результатами дослідження, які були представлені у межах панельної дискусії "Бізнес і права людини в Центральній і Східній Європі" під час Харківського міжнародного юридичного форуму 24 вересня 2020 р., коронавірусна хвороба спричинила додаткові ризики для прав людини, які полягають у загрозах для життя і здоров'я, хвилі дезінформації, втраті роботи або заробітку, посиленні нагляду з боку урядів (зокрема з використанням розроблених бізнесом мобільних додатків), збільшенні навантаження по догляду за дітьми та членами родини, зупиненні роботи

⁹ Джозеф Стігліц, *Ціна нерівності* (Київ: Темпора, 2017), 408.

¹⁰ "Давос и конец капитализма: невероятное становится очевидным?" *Нухлеу – альманах о философии, бизнесе, искусстве и науке*, доступ Февраль 8, 2021, https://huxley.media/davos-i-konec-kapitalizma-neverojatnoe-stanovitsja-ochevidnym/?fbclid=IwAR3uSLkvKbbw5RiXSpUj48ctc1m3OG693EkXqtx4oETDAsFbH-4km_Ahc.

¹¹ Павло Лодин, "Світ опісля: політичні і економічні тренди Давосу-2021," Institute of Democratization and Development, доступ Лютий 4, 2021, <https://www.institutedd.org/blog/posts/svit-opislya-politichni-i-ekonomichni-trendi-davosu-2021?fbclid=IwAR3HFCe78FYreXMqlPveVpvpqY3MwMceY-4Lcv8t776upnQi2L7KwNyN0PMVc>.

підприємств, перебоях у ланцюгах поставок, неможливості вільного пересування, корупційних скандалах і проявах недоброчесної конкуренції, завиСОКИХ цінах на ключові товари й послуги, фактах дискримінації, утисків і переслідувань тощо.¹² Без сумніву, пандемія актуалізувала та суттєво загострила проблему забезпечення стандартів прав людини в сфері бізнесу.

Слід також звернути увагу на те, що глобальні та регіональні бізнес-моделі стрімко змінюються, і дедалі більше інвесторів, виробників і споживачів у всьому світі вимагають більш стійкої та соціально відповідальної політики, більш етичного ведення бізнесу, більш екологічних і гідних робочих місць, гендерної рівності та рівних можливостей. Приватний сектор і відповідальні за прийняття рішень політичні структури починають усвідомлювати, що Керівні принципи ООН варто застосовувати не лише з моральних та етичних принципів: вони також сприяють успішному бізнесу та зміцненню економіки. Нещодавні дослідження, засновані на фактичних даних, демонструють, що ті компанії, які дотримуються Керівних принципів ООН, навіть успішніше долають проблеми пандемії COVID-19, аніж ті, які цього не роблять. Ще одна перевага полягає в залученні прямих іноземних інвестицій. Глобальні інвестори більш схильні інвестувати у ті підприємства, які роблять все можливе для збереження робочих місць і захисту трудових прав, а ті, які цього не роблять, можуть опинитися під загрозою громадського осуду або судових позовів про дискримінацію.¹³

Отже, спостерігаємо чітку глобальну тенденцію – в умовах загострення кризових явищ і нових викликів формується запит на більш справедливу соціально-економічну модель світоустрою, яка базується на солідарності та співпраці у напрямі людиноорієнтованого та еколого-спрямованого розвитку, у формі нового суспільного договору, в якому і держава, і бізнес мають свої зобов'язання та діють у соціальному партнерстві. При цьому особливу роль у просуванні концепції бізнесу та прав людини й ідеї нового суспільного договору відіграють відповідні міжнародні організації (як урядові, так і неурядові) та громадянське суспільство загалом. Зазначені тренди актуалізують питання щодо ролі, значення та змісту права у забезпеченні цього глобального суспільного запиту та вимагають переосмислення багатьох традиційних засад праворозуміння і правозастосування.

II. Права людини, бізнес та сучасні тенденції розвитку права

Властиве сучасному світові зростання невизначеності в усіх сферах суспільного буття, трансформації, нестабільність, багатоманітність, фрагментарність і конвергенція відбиваються у таких аспектах впливу глобалізації на право, як його деформалізація

---

¹² Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Бізнес і права людини в часи COVID-19, доступ Січень 14, 2021, http://www.ombudsman.gov.ua/.../2020/UN/BHR_covid19_ukr.pdf.

¹³ Дафіна Герчева і Ніколай Сондербай, "Відповідальне ведення бізнесу прискорює соціально-економічний розвиток," UNDP Україна, доступ Лютий 5, 2021, https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/blog/2021/responsible-business.html?fbclid=IwAR2H-ftkzouNVnOu-TdVRSSy1Lq5gqCo7VxG1kaS_DPR8ZiLqBnXu0mhlq8#.YCP2nHkSptY.facebook.

та децентралізація, що супроводжується “роздержавленням правових режимів,” зростаючою мультиплікативністю суб’єктів правотворчості, плюралізмом джерел і розширенням так званих “зон невизначеності” у правовій регламентації суспільних відносин, що стрімко змінюються. Змінюється та розширюється сфера, яка регулюється правом і змінюється співвідношення міжнародного та національного правового регулювання. Розширюється коло глобальних питань, для регулювання яких зусиль окремих держав недостатньо – до таких питань належать і права людини в діяльності бізнесу з огляду на зростаючу вагу транснаціональних корпорацій та активізацію міжнародних економічних зв’язків. Правове забезпечення прав людини у сфері бізнесу та його розвиток перебуває під впливом зазначених процесів, відображає їх, поступово соціалізується та антропологізується за своїм змістом.

У цьому контексті особливий інтерес являє собою постановка питання про розвиток недержавного права¹⁴ та формування глобального права, яке вважають заснованим на правах людини. Як зазначає Михайло Савчин, виклики глобалізації пов’язані з дискурсом наднаціональності та зародженням глобального права. Обґрунтовано вказуючи на небезпеку “скачування” у різноманітні конспірологічні теорії, в основі яких фобії перед наднаціональністю, учений підкреслює, що насправді в її основі лежать певні матеріальні та процедурні аспекти, спрямовані на забезпечення прав людини та глобальних проблем на кшталт охорони довкілля, вирівнювання ринків і гарантій доступу до ресурсів.¹⁵

Розглядаючи появу нових форм права, які спричинені глобалізацією і породженими нею соціальними та інституційними змінами, Франк Д. Гарсія зауважує, що взаємовплив права і глобалізації відбувається у такій послідовності: право відповідає на зміни в типах поведінки людей і їхній самоорганізації, ці зміни визначають взаємодію та інших акторів, а все це разом створює новий глобальний простір. Право потім оформлює, організовує і визначає цей простір і його еволюцію. Збільшується чисельність органів, що створюють “м’які” норми, часто за допомогою транснаціональних процесів, які направляють поведінку держави або приватного актора, полегшують координацію управління державами. Таку транснаціональну нормотворчість можна спостерігати в сфері глобальної соціальної політики. На думку Франка Д. Гарсія, трансформація, яку ми називаємо глобалізацією, відбувається всередині національного і змінює його набагато більше, ніж нам здається. Глобальна трансформація орієнтує ці зміни на глобальний порядок всередині національного. Таким чином, глобалізація є “де-націоналізацією національного,” але поки неясно, яким шляхом. Щоб це зрозуміти,

¹⁴ Олена Уварова, “Недержавне право: запрошення до дискусії,” *Право і громадянське суспільство* 1 (2015), <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-10-2015/item/198-nederzhavne-pravo-zaproshehnyya-do-dyskusiyy-uvarova-o-o>; Олена Дашковська, “Недержавне правове регулювання: окремі загальнотеоретичні аспекти,” *Філософія права і загальна теорія права* 1 (2020): 38–52, <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2020.1.219038>.

¹⁵ Михайло Савчин, *Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму* (Ужгород: Гельветика, 2020), 563–64.

слід звільнити аналіз від бінарної опозиції: глобальне versus національне. За допомогою таких системних принципів, як “універсальність, солідарність, субсидіарність і горизонтальність,” глобальне право упорядковує суспільні відносини (включаючи і системи національного права), які існують у глобальному просторі.¹⁶

Глобалізація зробила парадоксальний вплив на права людини як галузь міжнародного права. З одного боку, цей процес сприяє розширенню правозахисної діяльності та перспектив реалізації відповідних нормативних правових актів, а з другого – створює спірні питання щодо спроможності тієї чи іншої моделі суспільства з її конкретним виразом та обсягом цих прав слугувати у ролі критерія “громадянського суспільства.” Влучною є теза про те, що будучи твірним елементом глобалізації, міжнародне право могло б одночасно бути силою, яка його регулює.¹⁷

Зі свого боку Даніель Бетльхем визначає такі сфери міжнародного права та міжнародної правової системи, які потребують творчого осмислення: 1) міжнародна організаційна реформа; 2) перегляд поняття юрисдикції; 3) правотворчість і правова реформа; 4) суб'єкти міжнародного права; 5) джерела міжнародного права. Тепер, коли головними провідниками змін стають індивіди та корпорації, як підкреслює учений, міжнародне право потребує вдосконалення поняття суб'єктності й більш інклюзивних, сприйнятливих та ефективних механізмів відстоювання інтересів і голосів цих суб'єктів.¹⁸

На думку Олени Уварової, сучасний етап розвитку міжнародного права прав людини актуалізує необхідність доктринального осмислення таких його положень: держави не є єдиними носіями обов'язків згідно з міжнародним правом, зокрема й у сфері прав людини. Поступово утвердилося і визнання корпорацій суб'єктами міжнародного права, що стало наслідком виходу за межі класичних концепцій прав людини. Це означає, що бізнес-актори стають, серед іншого, носіями зобов'язань у сфері прав людини; принцип обов'язку бізнесу поважати права людини, який проявляється не тільки в тому, що бізнес не повинен порушувати права людини в обсязі, передбаченому чинним правом країни ведення підприємницької діяльності, а й у вимозі поважати права людини в обсязі визнаних міжнародних стандартів, а також проявляти належну обачність у сфері прав людини, що передбачає необхідність оцінювати ризики можливого негативного впливу своєї діяльності на права людини (human rights due diligence), запроваджувати механізми мінімізації таких ризиків та правові засоби захисту порушених прав на рівні самого бізнесу; відповідальність бізнесу не тільки за свої власні дії, а й за “весь ланцюг поставок,” тобто суб'єкт підприємницької діяльності

¹⁶ Frank J. Garcia, “Globalization’s Law: Transnational, Global or Both?” *The Global Community: Yearbook of International Law & Jurisprudence* 2015 1, no. 1 (2016), <http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2010&context=lsfp>.

¹⁷ Frederic Megret, “Globalization and International Law,” in *Max Planck Encyclopedia of International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2009), 1–16, http://papers.ssrn.com/so13/papers.ctmabstract_id=1200782.

¹⁸ Daniel Bethlehem, “The End of Geography: The Changing Nature of the International System and the Challenge to International Law,” *The European Journal of International Law* 25, no. 1 (2014): 23.

має докласти всі можливі зусилля, щоб добросовісно пересвідчитися в тому, що його контрагенти не порушують права людини, наприклад, при виробленні продукції, яку такий суб'єкт надалі використовує у своїй діяльності; поширення юрисдикції держав на випадки порушення бізнесом прав людини, які відбувалися на території інших держав. Пошук відповідей на ці запитання має ґрунтуватися на міждисциплінарному підході, який окрім досліджень у сфері права повинен урахувати такі сучасні теорії, як “ідея створення спільної цінності” (“creating shared value”), розвиток, орієнтований на людину (“human centred development”), та ін.¹⁹

Слід враховувати, що поставлені завдання є складними та потребують кардинальних змін у свідомості, законодавстві та практиці його застосування. Одним із прикладів може бути нещодавня ініціатива – ухвалення Закону “Про корпоративну відповідальність бізнесу” у Швейцарії, яка не була підтримана більшістю на референдумі. Тож актуальним постає вибір оптимальних та ефективних форм правового забезпечення прав людини у сфері бізнесу.

III. Soft law або hard law – що більш ефективне для забезпечення прав людини у сфері бізнесу?

Загалом міжнародні акти в сфері бізнесу та прав людини належать до норм soft law, не мають юридично обов'язкового характеру, а отже, з одного боку, оцінюються як “ефективна дорожня карта із дотримання корпораціями прав людини,” а з другого – викликають незадоволення та сумніви щодо їх практичної реалізації. Найбільшій критиці піддається саме “м'який” характер ухвалених актів та, як наслідок, “асиметрія в правовому регулюванні інтересів звичайних громадян і представників бізнесу.” Остання полягає в тому, що

рекомендаційні акти, ігнорування яких не тягне відповідальності, по суті, означають вездозволеність і безкарність для ТНК (транснаціональні корпорації). Можливість стримувати світовий вплив великих компаній такими слабкими засобами, як добровільні акти, є малоімовірною. Рекомендаційний характер зобов'язань, безсумнівно, поступається масиву імперативних норм, що захищають інтереси великих ТНК.²⁰

Зазначимо, що питання забезпечення із допомогою юридичних механізмів відповідальності ТНК та інших комерційних компаній і правового захисту жертв порушень прав людини стало детермінуючим для останньої ініціативи міжнародної спільноти – підготовки проекту глобального міжнародного договору у сфері бізнесу та права, наділеного обов'язковою юридичною силою. Резолюцією 26/9 Ради ООН з прав людини, ухвалена 26 червня 2014 р., було вирішено створити міжурядову робочу групу відкритого складу з питань транснаціональних корпорацій та інших підприємств стосовно захисту прав людини, завдання якої полягає у розробці міжнародного

¹⁹ Уварова, “Бізнес і права людини в умовах конфлікту,” 123–24.

²⁰ Juan Hernández Zubizarreta, “The New Global Corporate Law,” in *State of Power: An Annual Anthology on Global Power and Resistance* (Amsterdam, 2015), 1–11.

документа, обов'язкового для виконання, який регулюватиме, в аспекті міжнародного права прав людини, діяльність транснаціональних корпорацій та інших підприємств, до складу якої входять представники урядів, а також неурядових організацій і громадянського суспільства.

Експерти вказують на гострий дискусійний характер зазначеної пропозиції. Серед її прибічників – представники менш розвинених країн, для яких проблема захисту прав людини є більш гострою. У зв'язку з цим виникають сумніви, чи зможуть ці країни неухильно дотримуватися умов договору щодо дотримання прав людини. Держави, які виступають проти подібного договору, як правило, схильні підтримувати Керівні принципи ООН, заявляючи, що новий договір залишиться обов'язковим тільки на папері і навряд чи змінить ситуацію на краще.²¹

Під час роботи робочої групи з підготовки проекту зазначеного міжнародного договору обговорювалася низка дискусійних і проблемних питань, серед яких: можливість надання корпораціям та іншим представникам приватного сектору статусу суб'єктів міжнародного права; доцільність поширення норм договору не лише на транснаціональні корпорації, а й на національні – у зв'язку з цим висловлювалися побоювання, що в країнах із неефективним правовим регулюванням можуть бути створені нерівні умови між багатонаціональними корпораціями, які дотримуватимуться міжнародних стандартів щодо прав людини, і національними, які в певних ситуаціях зможуть ухилятися від відповідальності (до речі, за оцінкою експертів, більшість компаній, які приділяють цій проблемі увагу, є транснаціональними, тоді як вкрай важливо залучати малий і середній бізнес); пропозиції поширити його дію на міжнародні фінансові установи, такі як МВФ та Світовий Банк; закріпити посилення на пріоритет прав людини над міжнародними інвестиційними договорами та торговими правилами й багато інших пропозицій. Більшість учасників наполягали на необхідності зміцнення "м'якого" законодавства "жорстким" законодавством. Водночас висловлювалася думка про те, що більш пріоритетним є реалізація Керівних принципів, а не розробка нового міжнародного договору.²²

Зазначимо, що 16 липня 2018 р. підсумки роботи Робочої групи було відображено у "Нульовому проекті юридично обов'язкового інструменту регулювання як складової міжнародного права прав людини, який регулюватиме діяльність транснаціональних корпорацій та інших підприємств" ("Elaboration of an international legally binding instrument on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights").

Щодо європейського досвіду з цього питання, показовим є оприлюднене у лютому 2020 р. Європейською комісією дослідження щодо варіантів регулювання

---

²¹ Donald Robertson, "An International Treaty on Business and Human Rights?" *Conventus Law*, last modified October 30, 2015, <http://www.conventuslaw.com/report/an-international-treaty-on-business-and-human/>.

²² "Доповідь про роботу першої сесії Міжурядової робочої групи відкритого складу з ТНК та інших підприємств в аспекті прав людини, якій доручено розробка міжнародного юридично зобов'язуючого договору," https://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/31/50.

належної перевірки,²³ в якому, серед іншого, було підкреслено, що нині діючі “м’які” засоби регулювання не змогли змінити спосіб регулювання бізнесу та забезпечити адекватні засоби захисту для жертв. Лише 1/3 респондентів заявили, що нині вони здійснюють певну форму належної перевірки, яка враховує всі права людини та вплив на навколишнє середовище. У своїй відповіді громадянське суспільство єдине у своєму заклик до обов’язкових і придатних до виконання правил належної перевірки Європейського Союзу, тоді як більшість підприємств визнають цінність примусових норм ЄС. Отже, більшість зацікавлених сторін підтримують міжгалузевий підхід до законодавства ЄС, який забезпечить ефективну гармонізацію, правову визначеність і рівні умови.

Крім того, визнаючи, що добровільні дії не призводять до необхідних змін у бізнес-середовищі, Європейська комісія взяла на себе обов’язок у 2021 р. ухвалити відповідний закон, який покликаний забезпечити обов’язкову та гідну турботу про права людини для всіх компаній ЄС. Ще у квітні 2020 р. про такі наміри повідомив Комісар ЄС з питань юстиції Дідьє Рейндерс під час онлайн-заходу високого рівня, організованого Робочою групою з питань відповідального ведення бізнесу.²⁴

Отже, однією з тенденцій розвитку міжнародного регулювання відповідальності бізнесу в сфері прав людини є вимога більш “жорсткого” правового регулювання, однак питання полягає у реалістичності та дієвості “зміцнення” юридичної сили міжнародних актів щодо відповідальності бізнесу в сфері прав людини. Нині саме м’яко-правовий метод дав змогу актуалізувати питання про права людини у міжнародному економічному праві, сформулювати з боку міжнародного співтовариства чіткі вимоги мінімізації можливих негативних наслідків діяльності транснаціональних компаній та інших компаній, і, найголовніше, залучити представників бізнесу до вирішення зазначених питань. У цьому сенсі норми *soft law* демонструють власну регулятивну цінність, а сама сфера може стати прикладом можливо більшої дієвості м’яко-правового способу регулювання, зважаючи на те, що його ефективність забезпечується власною зацікавленістю бізнесу у реалізації концепції соціальної відповідальності.

Висновки

Бізнес, торгівля та інвестиційна діяльність є основними опорами процвітання і миру. На жаль, досить часто підприємницька діяльність пов’язана з серйозними негативними явищами, такими як практика експлуатації, корупція, нерівність доходів, а також

²³ “EU Commission releases study on options for regulating due diligence,” Business & Human Rights Resource Centre, last modified February 24, 2020, <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/eu-commission-releases-study-on-options-for-regulating-due-diligence/>.

²⁴ “Speech by commissioner reynders in RBC webinar on due diligence,” RBC. European Parliament Working Group on Responsible Business Conduct, last modified April 30, 2020, <https://responsiblebusinessconduct.eu/wp/2020/04/30/speech-by-commissioner-reynders-in-rbc-webinar-on-due-diligence/>.

бар'єри, які заважають новаторству та підприємництву. Зі свого боку відповідальна ділова практика веде до зростання довіри та сприяє широкомасштабному розвитку і стійкості ринків. Попри певні успіхи у промоції концепції бізнесу та прав людини, актуальними залишаються питання спроможності міжнародного та національного права зобов'язати бізнес дотримуватися прав людини.

Аналіз політико-економічних умов і викликів, які впливають на концепцію бізнесу та прав людини, свідчить, що проблеми збільшення асиметрії та нерівності, зміни в системі міжнародних економічних інституцій, особливо фінансових, розвиток цифрових технологій, суперечливі процеси інтеграції та дезінтеграції, розширення нелегального бізнесу та міграції, феномен "чорних лебедів," глобальні кризи в економіці та пандемія COVID-19 актуалізують необхідність забезпечення сталого розвитку та загострюють проблематику соціальної відповідальності бізнесу. Головним глобальним трендом стає пошук більш справедливого, свідомого значущості спільних цінностей, посткапіталістичного нового світового устрою (що виражається у концептах "stakeholder capitalism," "глобальний соціалізм," "кінець капіталізму," "велике переавантаження," "створення спільної цінності" ("creating shared value"), "розвиток, орієнтований на людину" ("human centred development") тощо) і запит на формування нового суспільного договору, здатного узгодити інтереси держави, суспільства та бізнесу, забезпечити права людини й повагу до гідності, протистояти кризам і конфліктам сьогодення. Відбувається підвищення рівня усвідомленості самим бізнесом необхідності та доцільності дотримання стандартів прав людини не лише з етичних міркувань, а й як засобу підвищення власної успішності та конкурентоздатності.

Під впливом глобалізації та пошуків можливостей формування нового суспільного договору відбувається соціалізація, антропологізація та екологізація права, підвищення впливу криз, конфліктів, пандемій на зміст права, розширення сфери та кола питань, які регулюються правом, зміна співвідношення міжнародного та національного правового регулювання, зміни у суб'єктній сфері, постановка питання про недержавне та глобальне право, конвергенція публічного і приватного, зміни у системі джерел міжнародного права, "змішування" правових і неправових форм регулювання, "розвиток колективних гарантій."

Однією з тенденцій розвитку міжнародного регулювання соціальної відповідальності бізнесу в сфері прав людини є, з одного боку, зростання ролі та обсягу норм soft law у цій сфері, що мають власну регулятивну цінність та є засобом забезпечення прав людини у сфері бізнесу, а з другого – запит на більш "жорстке" правове регулювання, при цьому потребує своєї оцінки реалістичність і дієвість "зміцнення" юридичної сили міжнародних актів щодо відповідальності бізнесу в сфері прав людини.

Розвиток міжнародно-правового регулювання, імплементація міжнародних стандартів у сфері бізнесу та прав людини у національне законодавство все більшої кількості країн, а також низка судових процесів щодо корпорацій, які порушують права

людини, активізація наукових досліджень щодо окреслених питань свідчать – велика робота у цьому напрямі є не даремною та змінює світові підходи до діяльності бізнесу у напрямі посилення захисту прав людини.

© Г. Гулевська, 2021

© Л. Адашис, 2021

Bibliography

- Bethlehem, Daniel. "The End of Geography: The Changing Nature of the International System and the Challenge to International Law." *The European Journal of International Law* 25, no. 1 (2014): 9–24.
- Dashkovska, Olena. "Non-State Legal Regulation: Some General Theoretical Aspects." [In Ukrainian.] *Filosofiiia prava i zahalna teoriia prava* 1 (2020): 39–52. <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2020.1.219038>.
- "Davos and the End of Capitalism: The Incredible Becomes Evident?" [In Russian.] *Huxley – al'manakh o filosofii, biznese, iskusstve i nauke*. Accessed February 8, 2021. https://huxley.media/davos-i-konec-kapitalizma-neverojatnoe-stanovitsja-ochevidnym/?fbclid=IwAR3u-SLkvKbbw5Ri-X5puJ48ctc1m3OG693EkXqtx4olETDAsFbH-4km_Ahc.
- "EU Commission Releases Study on Options for Regulating Due Diligence." Business & Human Rights Resource Centre. Last modified February 24, 2020. <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/eu-commission-releases-study-on-options-for-regulating-due-diligence/>.
- Garcia, Frank J. "Globalization's Law: Transnational, Global or Both?" *The Global Community: Yearbook of International Law & Jurisprudence* 2015 1, no. 1 (2016). <http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2010&context=lsfp>.
- Hercheva, Dafina, and Nikolai Sonderbai. "Responsible Business Accelerates Socio-economic Development." [In Ukrainian.] UNDP Ukraine. Accessed February 5, 2021. https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/blog/2021/responsible-business.html?fbclid=IwAR2H-ftkzouNVnOu-TdVRSSy1Lq5gqCo7VxG1kaS_DPR8ZiLqBnXu0mhlG8#.YCP2nHkSptY.facebook.
- Karp, Victoria. "Challenges and Threats in Modern International Business." [In Ukrainian.] *Mizhnarodni vidnosyny. Seriiia "Ekonomichni nauky"* 12 (2018). http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3674.
- Lodyn, Pavlo. "The World After: Political and Economic Trends of Davos-2021." [In Ukrainian.] Institute of Democratization and Development. Accessed February 4, 2021. <https://www.institutedd.org/blog/posts/svit-opislya-politichni-i-ekonomichni-trendi-davosu-2021?fbclid=IwAR3HFCe78FYre-XMqlPveVpvqY3MwMceY4Lcv8t776upnQi2L7KwNyN0PMVc>.
- Mason, Paul. *Postcapitalism. A Guide to the Future*. [In Ukrainian.] Translated by Nataliia Mochalova. Kyiv: Nash format, 2019.
- Megret, Frederic. "Globalization and International Law." In *Max Planck Encyclopedia of International Law*, 1–16. Oxford: Oxford University Press, 2009. http://papers.ssrn.com/so13/papers.ctmabstract_id=1200782.

- Nolan, Justine. "Business and Human Rights: The Challenge of Putting Principles into Practice and Regulating Global Supply Chains." *Alternative Law Journal* 42, no. 1 (2017): 42–46. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2981494.
- Petersmann, Ernst-Ulrich. "Need for a New Philosophy of International Economic Law and Adjudication." *Journal of International Economic Law* 175, no. 3 (2014): 639–69.
- Picketti, Tom. *Capital in the 21st Century*. [In Ukrainian.] Translated by Natalii Palii. Kyiv: Nash format, 2016.
- "Report on the Work of the First Session of the Open-ended Intergovernmental Working Group on TNCs and other Enterprises in the Field of Human Rights, which was entrusted with the development of an international legally binding treaty." [In Ukrainian.] <https://documentsddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/018/24/PDF/G1601824.pdf?OpenElement>.
- Robertson, Donald. "An International Treaty on Business and Human Rights?" *Conventus Law*. Last modified October 30, 2015. <http://www.conventuslaw.com/report/an-international-treaty-on-business-and-human/>.
- Savchyn, Mykola. *Modern Tendencies of Constitutionalism in the Context of Globalization and Legal Pluralism*. [In Ukrainian.] Uzhhorod: Helvytyka, 2020.
- "Speech by Commissioner Reynders in RBC Webinar on Due Diligence." RBC. European Parliament Working Group on Responsible Business Conduct. Last modified April 30, 2020. <https://responsiblebusiness-conduct.eu/wp/2020/04/30/speech-by-commissioner-reynders-in-rbc-webinar-on-due-diligence/>.
- Stiglitz, Joseph. *The Price of Inequality*. [In Ukrainian.] Kyiv: Tempora, 2017.
- Upovnovazhenyi Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny, *Business and Human Rights in the Days of COVID-19*. [In Ukrainian.]. Accessed January 14, 2021. http://www.ombudsman.gov.ua/.../2020/UN/BHR_covid19_ukr.pdf.
- Uvarova, Olena. "Business and Human Rights in Conflict: An Interdisciplinary Search for a New Concept." [In Ukrainian.] *Filosofia i zahalna teoriia prava* 1 (2019): 112–29. <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2019.1.186454>.
- Uvarova, Olena. "Non-State Law: Invitation to a Discussion." [In Ukrainian.] *Pravo i hromadianske suspilstvo* 1 (2015). <http://lclaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-10-2015/item/198-nederzhavne-pravo-zaproshehnyya-do-dyskusiyyi-uvarova-o-o>.
- Weilert, Katarina. "Transnationale Unternehmenimrechtsfreien Raum? Geltung und Reichweitevölkerrechtlicher Standards." In *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 69 (2009): 883–917. http://www.zaoerv.de/69_2009/69_2009_4_a_883_918.pdf.
- Zubizarreta, Juan Hernández. "The New Global Corporate Law." In *State of Power: An Annual Anthology on Global Power and Resistance*, 1–11. Amsterdam, 2015.

Ганна Гулевська і Людмила Адашис. Концепція бізнесу та прав людини в контексті сучасних глобальних трендів

Анотація. Статтю присвячено концепції бізнесу та прав людини в епоху метамодерну (постпостмодерну), коли суперечливі процеси глобалізації (та глокалізації) економічних і правових відносин одночасно створюють нові можливості й кидають виклик дієвості та ефективності

юридичних механізмів забезпечення прав людини у сфері бізнесу. Наголошується, що попри певні успіхи у промоції концепції бізнесу та прав людини, актуальними залишаються питання спроможності міжнародного та національного права зобов'язати бізнес дотримуватися прав людини. Визначено, що концепція бізнесу та прав людини базується на категоріях суспільного інтересу, який усвідомлюється і враховується через добровільне взяття і реалізацію відповідних зобов'язань суб'єктами підприємницької діяльності та позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини.

Аналізуються політико-економічні глобальні тренди та виклики, що впливають на концепцію бізнесу та прав людини. Проблеми збільшення асиметрії та нерівності, зміни в системі міжнародних економічних інституцій, особливо фінансових, розвиток цифрових технологій, суперечливі процеси інтеграції та дезінтеграції, розширення нелегального бізнесу та міграції, феномен “чорних лебедів,” глобальні кризи в економіці та пандемія COVID-19 актуалізують необхідність забезпечення сталого розвитку та соціальної відповідальності бізнесу. Визначено, що головним глобальним трендом стає пошук більш справедливого, усвідомленого значущості спільних цінностей, посткапіталістичного нового світового устрою (що виражається у концептах “stakeholder capitalism,” “глобальний соціалізм,” “кінець капіталізму,” “велике перезавантаження” тощо) і запит на формування нового суспільного договору, здатного узгодити інтереси держави, суспільства та бізнесу, забезпечити права людини та повагу до гідності, протистояти кризам і конфліктам сьогодення. Підкреслюється підвищення рівня усвідомленості самим бізнесом необхідності та доцільності дотримання стандартів прав людини не лише з етичних міркувань, а й як засобу підвищення власної успішності та конкурентоздатності.

У статті розглядаються також основні тенденції розвитку права, що відбуваються під впливом глобалізації та запиту на новий суспільний договір: соціалізація, антропологізація та екологізація права, підвищення впливу наслідків криз, конфліктів, пандемій на зміст права, розширення сфери та кола питань, які регулюються правом, зміна співвідношення міжнародного та національного правового регулювання, зміни у суб'єктній сфері, постановка питання про недержавне та глобальне право, конвергенція публічного та приватного, зміни у системі джерел міжнародного права, “змішування” правових і неправових форм регулювання.

Наголошується, що однією з тенденцій розвитку міжнародного регулювання відповідальності бізнесу в сфері прав людини є запит на більш “жорстке” правове регулювання, однак питання полягає у реалістичності та дієвості “зміцнення” юридичної сили міжнародних актів щодо відповідальності бізнесу в сфері прав людини. Висловлено думку про власну регулятивну цінність норм soft law у цій сфері.

Ключові слова: бізнес; права людини; глобальний; тренд; виклик; новий суспільний договір; міжнародне право.

Анна Гулевская и Людмила Адашис. Концепция бизнеса и прав человека в контексте современных глобальных трендов

Аннотация. Статья посвящена концепции бизнеса и прав человека в эпоху метамодерна (постпостмодерна), когда противоречивые процессы глобализации (и глокализации) экономических и правовых отношений одновременно создают новые возможности и бросают вызов действенности и эффективности юридических механизмов обеспечения прав человека в сфере бизнеса. Отмечается, что несмотря на определенные успехи в продвижении концепции бизнеса и прав человека, актуальными остаются вопросы способности международного и национального права обязать бизнес соблюдать права человека. Определено, что концепция бизнеса и прав человека базируется на категориях общественного интереса, который осознается и учитывается путем

добровольного взятия и реализации соответствующих обязательств субъектами предпринимательской деятельности и положительных обязательствах государства в области прав человека.

Анализируются политико-экономические глобальные тренды и вызовы, влияющие на концепцию бизнеса и прав человека. Проблемы увеличения асимметрии и неравенства, изменения в системе международных экономических институтов, особенно финансовых, развитие цифровых технологий, противоречивые процессы интеграции и дезинтеграции, расширение нелегального бизнеса и миграции, феномен “черных лебедей,” глобальные кризисы в экономике и пандемия COVID-19 актуализируют необходимость обеспечения устойчивого развития и социальной ответственности бизнеса. Определено, что главным глобальным трендом становится поиск более справедливого, базирующегося на значимости общин ценностей, посткапиталистического нового мирового порядка (что находит свое выражение в концептах “stakeholder capitalism,” “глобальный социализм,” “конец капитализма,” “великая перезагрузка” и т. п.) и запрос на формирование нового общественного договора, способного согласовать интересы государства, общества и бизнеса, обеспечить права человека и уважение достоинства, противостоять кризисам и конфликтам современности. Подчеркивается повышение уровня осознанности самым бизнесом необходимости и целесообразности соблюдения стандартов прав человека не только по этическим соображениям, но и как средства повышения собственной успешности и конкурентоспособности.

В статье рассматриваются также основные тенденции развития права, происходящие под влиянием глобализации и запроса на новый общественный договор: социализация, антропологизация и экологизация права, повышение влияния последствий кризисов, конфликтов, пандемий на содержание права, расширение сферы и круга вопросов, которые регулируются правом, изменение соотношения международного и национального правового регулирования, изменения в субъектной сфере, постановка вопроса о негосударственном и глобальном праве, конвергенция публичного и частного, изменения в системе источников международного права, смешение правовых и неправовых форм регулирования.

Отмечается, что одной из тенденций развития международного регулирования ответственности бизнеса в сфере прав человека является запрос на более “жесткое” правовое регулирование, однако вопрос заключается в реалистичности и действенности “укрепление” юридической силы международных актов об ответственности бизнеса в сфере прав человека. Высказано мнение о собственной регулятивной ценности норм soft law в данной сфере.

Ключевые слова: бизнес; права человека; глобальный; тренд; вызов; новый общественный договор; международное право.

Hanna Hulievska and Liudmyla Adashys. The Concept of Business and Human Rights in the Context of Current Global Trends

Abstract. The article is devoted to the concepts of business and human rights in metamodernism era (postpostmodern), when the contradictory processes of globalization and glocalization of economical and legal relations simultaneously create new opportunities and challenge the actuality and effectiveness of legal mechanisms of promotion of human rights in business field.

It is emphasized that despite some progress in promoting the concept of business and human rights, the question whether international and national law is able to oblige businesses to sustain human rights remains relevant. It is determined that the concept of business and human rights is based on the categories of public interest, which is realized and taken into account by voluntary commitment and implementation of relevant obligations of business entities and positive obligations of the state in the field of human rights.

The article analyzes political and economic global trends and challenges which influence the concept of business and human rights. Increasing asymmetry and inequality, changes in the system of international economic institutions, especially financial, development of digital technologies, contradictory processes of integration and disintegration, expansion of illegal business and migration, the phenomenon of “Black Swans,” global economic crises and the COVID-19 pandemic are prompting the necessity to provide sustainable development and social responsibility to business. Emphasis is placed on raising the level of awareness of business about the necessity and expediency of observing human rights standards not only for ethical reasons, but also as a means of improving their own success and competitiveness.

The article also examines the main trends in the development of law which occur under the influence of globalization and the demand for a new social contract, such as socialization, anthropologization and ecologization of law, increasing the impact of crises, conflicts, pandemics on the content of law, expanding the scope and range of legal issues. changing the ratio of international and national legal regulation, changes in the subject area, raising the topics of non-state and global law, convergence of public and private, changes in the system of sources of international law, blending of legal and non-legal forms of regulation.

It is emphasized that one of the trends in the development of international regulation of business responsibility in the field of human rights is the demand for more “strict” legal regulation, but the question is the realism and effectiveness of “strengthening” the legal force of international acts about business responsibility in the field of human rights.

The opinion on its own regulatory value of norms of soft law in the given sphere is expressed.

Keywords: business; human rights; global; trend; challenge; newsocialcontract; international law.

Одержано/Received 16.03.2021